

Til:	Programrådet i sosiologi
Fra:	Undervisningsansvarlig
Sakstype:	Ordinær sak
Møtedato:	15. september
Notatdato:	8. september
Saksbehandler:	Kathrine Løvberg

Sak 16/10: Skjema for begrunnelse ved sensur
--

I vårsemesteret hadde vi en prøveordning med begrunnelsesskjemaer på SOS1003, Sosiologiens klassikere. Emneansvarlig Magne Flemmen foreslo et skjema nært knyttet opp til eksamensoppgaven. Han skrev også en fyldig sensorveiledning. Sensorene ble bedt om å gi tilbakemelding om bruken av skjemaene, blant annet om tidsbruk. De fleste sensorene svarte og var positive til dem. For eksempel:

”Noen erfaringer: Skjemaet fungerer veldig bra. Jeg har sensurert på det samme faget i ganske mange år, og etter mitt syn tar det ikke lenger tid nå enn det har gjort tidligere. Mengden skriving blir omtrent den samme, og med tanke på at man sparer runden med begrunnelser er min oppfatning at det totalt sett reduserer arbeidsbelastningen for sensorene. For studentene må vel læringsverdien være langt høyere med skjemaene. Jeg synes helt klart ordningen med skjemaene bør videreføres.”

Noen videre momenter:

Ingen av sensorene mente at det krevde mye arbeid i forhold til det gamle systemet (selv om noen påpekte at de var eksterne og de interne pleide å skrive begrunnelser).

Alle mente det var til fordel for studentene. Noen mente at det var litt krevende med mange karakterer, fordi man da måtte passe nøye på konsistensen. Noen mente at det var uheldig hvis noen fikk kommentarer mens andre kun fikk karakterer.

En annen fordel er at det var få klager, 4 av mer enn 200 kandidater. Våren 2008 var det 14 klager, våren 2009 10 klager. (Det var selvsagt flere begrunnelser enn klager).

Vedlegg: Skjema og sensorveiledning for SOS1003

Vedtaksforslag: Høsten 2010 brukes begrunnelsesskjemaer på SOS1000, SOS1001, SOS2001, SOS1120 og SVMET1010.

SENSORSKJEMA SOS1003 V2010, Kandidat nr.

Oppgave 1 måler i først og fremst i hvilken grad kandidaten behersker pensum. På oppgave 2 vurderes i tillegg selvstendighet, refleksjon, resonnement og argumentasjon.

OPPGAVE 1

a) Redegjør kort for hva som kjennetegner menneskesynet til Marx

A B C D E F

b) Redegjør kort for hva som kjennetegner storbylivet, i følge Simmel.

A B C D E F

c) Redegjør kort for Webers handlingsbegreper.

A B C D E F

d) Redegjør kort for hva Durkheim mener med at ”konsensus kommer før kontrakt”.

Denne delen av besvarelsen står til en

A B C D E F

OPPGAVE 2

Pensumbeherskelsen

A B C D E F

Selvstendighet og refleksjon

A B C D E F

Resonnement og argumentasjon

A B C D E F

Denne delen av besvarelsen står til en

A B C D E F

Kommentarer (kan fortsettes på baksiden av arket om nødvendig):

Sensorveiledning SOS1003(S) V2010

Magne Flemmen

OPPGAVE 1

Redegjør kort for *tre* av de fire følgende begreper/uttrykk

a) Redegjør kort for hva som kjennetegner menneskesynet til Marx

Minimumskravet her er at en får med at det som kjennetegner Marx' menneskesyn, er at han ser på mennesket som et arbeidende eller skapende vesen. Det sentrale er altså vår evne til å transformere våre omstendigheter, å gjøre et arbeid på det som er utenfor oss, for å møte behovene våre. Menneskehetens historie kan slik sett skrives som en historie om endringer i hvordan vi arbeider for å møte behovene våre og overleve (Hughes, Martin, og Sharrock 2003:40). Dette i motsetning til å hevde, for eksempel, at det særegne for oss er vår bevissthet eller vårt språk.

Menneskesynet til Marx er sentralt for hans teorier mer generelt. Mennesket som skapende vesen er viktig for samfunnsforståelsen, gitt den sentralitet Marx tilordner hvordan arbeid og behovstilfredsstillelse er organisert i et samfunn.

Det er også en slags bærebjelke i fremmedgjøringsbegrepet, og egentlig av hele kapitalismekritikken. Under kapitalismen rår ikke arbeiderne lenger over sin egen arbeidskraft, det vil si, sin evne til å skape – og følgelig rår de ikke over det som gjør dem til mennesker. Dette kommer i stand gjennom den kapitalistiske produksjonsmåten, som hviler på at de få eier mens de mange lever av å selge arbeidskraften sin til eierne.

Oppgaven ber ikke om noen vurdering eller drøfting, og noe i retning av det ovennevnte burde være tilfredsstillende.

b) Redegjør kort for hva som kjennetegner storbylivet, i følge Simmel.

Det kan hende mest sentrale stikkordet her er nervelivets intensivering. Simmel ser for seg at i storbyen skjer det så mye mer, det er så mange flere og raskere skiftende inntrykk, at storbymenneskenes nerveliv intensiveres. Dette kan slå ut i at storbyfolk blir mer blaserte og noe følelsesmessig avstumpa. Nervelivets intensivering er, skriver Simmel, "[d]et psykologiske grunnlag for den typiske storbyindividualitet". Dette gir også storbylivet et intellektualisert preg (Simmel 1902/1990:88).

Storbylivet preges også av at storbyen er pengeøkonomiens hovedsete, som henger tett sammen med "forstandsherredømmet" der. I tospann tenderer dette mot å gjøre menneskene til "likegyldige elementer, som bare interesserer i kraft av deres objektivt konstaterbare kvalitet og yteevne". Upersonlige forhold brer om seg, det blir det "noe ubarmhjertig saklig over interesseforholdet" (Simmel 1902/1990:89-91).

Et siste relevant poeng er forholdet mellom objektiv og subjektiv ånd, som for Simmel er den "dypeste grunn til at nettopp storbyen så lett fremkaller trangen til å leve mest mulig

individuell og personlig". Subjektiv ånd betegner noe i retning av individets kultur, mens den objektive ånd referer til storsamfunnets kultur, eller "den veldige kultur som i løpet av hundre år har nedfelt seg i ting og kunnskaper, i institusjoner og bekvemmeligheter". Etter hvert klarer ikke individet å holde tritt med utviklingen og kulturen. "Den moderne kulturs utvikling kjennetegnes ved at det man kan kalle den objektive ånd har overvekt i forhold til den subjektive". Det blir altså en kultur som vokser ut over alt personlig. Dette leder altså til en slags isolasjon og individualisering (Simmel 1902/1990:99-100)

c) Redegjør kort for Webers handlingsbegreper.

Handling er, for Weber, atferd med subjektiv mening – noe læreboka forklarer som at det er atferd med en intensjon eller hensikt i tankene. Sosial handling er slik handling som forholder seg til og tilpasser seg andre mennesker. Weber deler inn i fire hovedtyper slik sosial handling:

Tradisjonell handling betegner handling som vi gjør fordi vi er vant til det, som kanskje gjøres tankeløst og automatisk. Slik handling kan være begrunna utelukkende av at det er slik en alltid har gjort. Eksempel er å håndhilse på folk.

Affektuell handling springer ut fra og uttrykker følelser. Sinne uttrykkes ved at vi roper til folk, eller en klem uttrykker affeksjon.

Instrumentelt rasjonell handling, eller formålsrasjonell, er handling med praktisk formål. Det er altså orientert midler for å få noe gjort. Den dreier seg om å velge egnede midler for ens ønskede mål. Den kalles rasjonell fordi den søker de mest effektive midlene.

Verdirasjonell handling er bestemt av en bevisst tro på verdien av en bestemt type atferds egenverdi, uavhengig av hvor vellykka den måtte være i noe bestemt henseende. Dette omfatter alt en gjør fordi det er det rette eller ønskverdige. Eksempel er kapteinen som går ned med skuta (Hughes, Martin, og Sharrock 2003:104-105).

Studentene burde vel kunne komme med egne eksempler på disse handlingstypene, som i så fall illustrerer at de har godt grep om dem.

d) Redegjør kort for hva Durkheim mener med at "konsensus kommer før kontrakt".

Denne slagordversjonen av Durkheims kritikk av Spencer og utilitarismen framlegges både i læreboka og i et pensumbidrag av Collins. Durkheims poeng er at samfunn ikke lar seg forklare som en kontraktsinngåelse, slik det er vanlig hos utilitaristene å gjøre. Spencer analyserte samfunnet som bestående av først og fremst spesifikke relasjoner folk inngår i. Mer allment så mange ser for seg en slags brutal naturtilstand hvor det er alles kamp mot alle, og folk bestemmer seg for å inngå en samfunnskontrakt for å kunne leve i noenlunde oversiktlige forhold.

Argumentet legges fram litt ulikt i pensum. Læreboka understreker at utilitaristenes forklaring på hvordan samfunn kan finnes er *tautologisk*, altså at den forutsetter det som skal forklares. Det å inngå en kontrakt forutsetter at det eksisterer en kontraktinstitusjon, som skal trygge at kontrakter opprettholdes, og vel også for at noe som heter en "kontrakt" i det hele tatt skal finnes. Dermed må det altså eksistere samfunn for at kontrakter skal kunne inngås. Å forklare

samfunn som kontraktsinngåelse blir altså sirkulært, fordi at for å inngå en kontrakt må det allerede eksistere samfunn og institusjoner (Hughes, Martin, og Sharrock 2003:169).

Randall Collins understreker heller at den kontraktsteoretiske ”opprinnelsesmyten” ikke holder vann, fordi virkelig egoistiske og rasjonelle aktører (som utilitaristene forutsetter) ikke ville inngått en slik samfunnskontrakt. Det er umulig å vite om de andre holder sin del, slik at en kanskje vinner noe ved å overholde sin del, men hvert fall risikerer mye. Rasjonelle aktører ville da heller belage seg på juks og luring. Sluttpoenget til Collins er at en ikke kan forklare samfunn som rasjonelle aktørers kontraktsinngåelse. Siden samfunn jo finnes, og det ikke kan være skapt av en slik kontrakt, må det være en solidaritet i bunn, forut for kontrakten. Dette kaller han pre-kontraktuell solidaritet (Collins 1992:9-13).

OPPGAVE 2

Enten 2A:

Redegjør for Marx og Webers teorier om sosial ulikhet. Diskuter styrker og svakheter ved de ulike teoriene, med hensyn til å analysere dagens norske samfunn.

Marx’ teori om sosial ulikhet er orientert rundt analysen av kapitalismen og dens klassesystem. Marx understreker at kapitalismen er et system hvor produksjon og bytte av varer er basert på privat eie av produksjonsmidlene – maskiner, organisasjoner, redskap, produktivt land. Et fåtall mennesker eier slike produksjonsmidler, mens det store flertallet ikke gjør det. Det store flertall lever da av å selge arbeidskraften sin til eierne. Eierne livnærer seg ved å tilegne seg merverdien som arbeidet produserer. Dette kaller Marx utbytting. Dette forholdet gir opphav til den grunnleggende tredelingen av klassestrukturen: Eierne som lever av å utbytte arbeidskraft; arbeidere som lever av å bli utbyttet; og småborgerskapet som verken utbytter eller utbyttes (Hughes, Martin, og Sharrock 2003:63f) . Skarpe studenter gjør kanskje her rede for arbeidsverditeorien og/eller trekker en forbindelse til fremmedgjøring.

Etter Marx’ oppfatning er disse klasseforholdene i seg selv motsetnings- og konfliktfylte. Det mest åpenbare eksempelet er interessekonflikten som knytter seg til hvor mye arbeid som skal svare til hvor mye lønn, og spørsmål om hvordan arbeidet konkret organiseres – altså arbeidsforholdene. Det er i kapitalistenes rasjonelle egeninteresse å få mer arbeid for mindre utgifter (lønn), og å spare mest mulig i organiseringen av arbeidet (dårlige arbeidsforhold). Arbeidernes rasjonelle egeninteresse er det nøyaktig motsatte: mer penger for mindre arbeid og bedre arbeidsforhold (Hughes, Martin, og Sharrock 2003:74).

Men for Marx stikker konfliktene dypere enn dette. Historien drives fram gjennom spenningene mellom utviklingen av produksjonsmidlene (teknologi) og produksjonsforholdene (den sosiale organiseringen av produksjon). Etter hvert som nye teknikker utvikles og vinner fram utfordres det gamle samfunnets rammer – det er som om den rådende sosiale organiseringen ikke klarer å utnytte det teknologiske potensialet som eksisterer. Den moderne kapitalismens industrielle produksjon kunne ikke rommes av føydalsamfunnets sosiale organisering. Tilsvarende tenkte Marx seg at produksjonsmidlene utviklet seg på en måte som ikke kapitalismen lenger kunne romme.

Denne motsetningen er relatert til klassesetningene: Borgerskapet var så å si agenter for nye produksjonsmidler og medhørende produksjonsforhold i føydaltida, og Marx tenkte at proletariatet var bærere av den nye produksjonsmåten sosialisme/kommunisme. Slik stikker

klassemotsetningene dypere enn bare de direkte interessenmotsetningene (Marx og Engels 1848/1992:18-19).

Weber definerte også klasser med henblikk til økonomiske forhold, men anla en breiere definisjon enn Marx. For Weber kjennetegnes klasser av at de har samme spesifikke årsakskomponent som bestemmer livssjansene deres, og denne årsakskomponenten må være ens posisjon i markedet. Det som definerer klasser, for Weber, er altså ikke at noen befinner seg på samme inntektsnivå, men at de har samme årsakskomponent bak livssjansene sine. En person som driver et enkeltmannsforetak kan tjene det samme som en sykepleier, men de er likevel i ulike klasser, fordi det er forskjellige posisjoner i markedsforholdene som ligger bak. Weber skiller ut eiendom, spesielle ferdigheter og arbeidskraft som de viktige ”markedskapasitetene” som påvirker ens markedsposisjon og slik også ens klassesituasjon (Hughes, Martin, og Sharrock 2003:106-110; Weber 1971).

Det obligatoriske poenget er naturligvis Webers viden kjente flerdimensjonale ulikhetssosiologi. Utover klasse tenkte han seg at samfunnets maktfordelingsstruktur lagdelt ut fra både stand og parti. Stand eller statusgruppe brukte han om folk som hadde en lik plassering i samfunnets fordeling av ære, og som typisk kjennetegnes av kulturell likhet – livsstil, holdninger, verdier. Parti betegner en nær sagt hvilken som helst rasjonell sammenslutning som har som mål å påvirke samfunnet – alt fra Frp til LO til Redd Barna og Natur og Ungdom.

Weber understreker at klasser bare iblant blir eksisterende sosiale fellesskap (går fra klasse-i-seg til klasse-for-seg). Stand er derimot ganske ofte det, og parti er det vel per definisjon. Våkne studenter kan kanskje vise at for at Marx’ bevisste og kampklare proletariat forutsetter partidannelse og kanskje også standsformasjon. Denne måten å analysere det på taler til fordel for Webers begrepsapparat.

I drøftingsdelen er det selvfølgelig veldig mye som kan trekkes inn. Standardpoenget er som nevnt at flerdimensjonal ulikhetsteori (Weber) er bedre enn Marx. Dessuten at klasseinndelingen til Weber er mer ”nyansert”, fordi den introduserer flere kriterier: Lønnsarbeiderklassen er differensiert etter hva slags ferdigheter og arbeidskraft de kan tilby. Dessuten er det kanskje en styrke at Webers teori ikke er sauset i hop med de grandiose ideene til Marx.

Det er nok for mye å be om i eksamensoppgaven, men det siste poenget kan egentlig også snus *mot* Weber: En svakhet er kanskje at han egentlig ikke postulerer noe særlig til teori om hvordan ting henger sammen, bare et kobbelt av begreper. Fordelen med Marx er kanskje at det er en omfattende samfunnsteori med utviklede forbindelser mellom de ulike elementene. Det kan være en styrke, uavhengig av om de konkrete postulerte forbindelsene holder vann eller ikke.

Begge teoriene er konfliktorienterte, selv om det er SOS1000-lærdom at Weber representerer noe som der kalles ”handlingssosiologi”.

Eller 2B:

Gjør rede for sentrale trekk ved modernitetsforståelsen til Karl Marx og Emile Durkheim. Drøft med utgangspunkt i Marx og Durkheim om moderne samfunn er preget av tilstivning og/eller oppløsning

Marx modernitetsforståelse er sentrert rundt analysen av kapitalismen. Marx forhold til kapitalismen er nokså dobbel: På den ene siden berømmer han den for sin dynamiske utvikling og progressive rolle i historien. På den annen side fordømmer han den for utbytting, fremmedgjøring og opprivende konflikter (Marx og Engels 1848/1992). Det bør forventes av studentene at de ser denne dobbeltheten i Marx' forhold til kapitalismen, og ikke framstiller ham som utelukkende negativ og fordømmende til den.

En redegjørelse for Marx modernitetsforståelse bør få med hvordan utbytting og dermed klasseforholdene er avgjørende trekk ved den moderne kapitalismen. Dette i sin tur skaper fremmedgjøring blant arbeiderne. Marx understreker også hvordan kapitalismens byttetenkning trenger inn i alle sosiale forhold og river i stykker alle slags gamle bånd (Marx 1844/1992; Marx og Engels 1848/1992). Her går det paralleller til flere andre klassikere.

Durkheims sentrale tema er arbeidsdeling og solidaritet. Når han skiller mellom mekanisk og organisk solidaritet ønsker han å analysere hva slags solidaritet eller samhörighet som finnes i samfunn med henholdsvis lite og mye arbeidsdeling og differensiering. For Durkheim er de moderne samfunnene med sin framskredne arbeidsdeling preget av organisk solidaritet, som hviler på den gjensidige avhengigheten som skapes av arbeidsdelingen (Hughes, Martin, og Sharrock 2003:164).

Samtidig er anomi en lurende trussel. Læreboka understreker at Durkheim bekymret seg for at arbeidsdelingen kunne gå for langt og anta anomiske former. Arbeidsdelingen skaper spesialisering, og i ytterste konsekvens kan det oppstå situasjoner hvor individer atskilles og isoleres i sin spesialisering til den grad at de mister erkjennelsen av enheten og det felles formål og gjensidige avhengigheten de har med andre spesialiserte individer. Moderne samfunn avhenger derfor av en del planlagt koordinering fra statens side.

En annen fare ved arbeidsdeling er at den kan bli tvungen, hvis den fører til diskrepans mellom individers sosiale posisjon og vedkommende ønsker og aspirasjoner. Individer må føle at posisjonene deres ikke er tvunget på dem, for eksempel som en konsekvens av for eksempel livets ulikheter.

En siste fare er at koordineringen kan bryte sammen, noe som vil skape sammenbrudd i solidariteten og gir inkoherens og uorden. Dersom det for eksempel ikke sørges for at unødvendig arbeid unngås, og effektivitet opprettholdes, vil denne abnorme formen for arbeidsdeling oppstå. Implisitt her i ser en Durkheims tendens til funksjonalistisk resonnering (Hughes, Martin, og Sharrock 2003:190-193).

Pensumbidraget til Thomas Nygaard plasserer Marx og Durkheim inn under henholdsvis bekymring for "tilstivning og følelseskulde" og til en viss grad "samfunnsoppløsning". Marx' fokus på fremmedgjøring og utbytting kan kanskje tolkes som tilstivning og følelseskulde. Opprinnelig plasserer Nygaard Durkheim også i denne "bekymringen", men det er vel rimelig at Durkheim også bekymrer seg for oppløsning (Nygaard 1995).

Referanser - pensumtekster

Collins, Randall. 1992. "The Nonrational Foundations of Rationality." i *Sociological Insight: An Introduction to Non-Obvious Sociology*. New York: Oxford University Press.

- Hughes, John A., Peter J. Martin og W. W. Sharrock. 2003. *Understanding classical sociology: Marx, Weber, Durkheim*. London: Sage.
- Marx, Karl. 1844/1992. "Det fremmedgjorte arbeidet." i *Karl Marx: Arbeid, kapital, fremmedgjøring*, edited by Å. Birkeland. Oslo: Falken forlag.
- Marx, Karl og Friedrich Engels. 1848/1992. "Det kommunistiske partis manifest." i *Karl Marx: Arbeid, kapital, fremmedgjøring*, edited by Å. Birkeland. Oslo: Falken forlag.
- Nygaard, Thomas. 1995. "Den sosiologiske bekymring." i *Den lille sosiologiboka. Innføring i sosiologisk handlingsteori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Simmel, Georg. 1902/1990. "Storbyene og åndslivet." i *Handling og samfunn*, edited by D. Østerberg. Oslo: Pax.
- Weber, Max. 1971. "Klasse, stand, partier." i *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal.